

Originalni naučni rad

UDK 316.344.42:341.176

DOI 10.7251/SVR1511032T

(NE)KREATIVNOST POLITIČKIH ELITA I JAVNOST

Prof. dr Luka Todorović¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Apstrakt: Politika je delanje kao proces mnoštva pojedinačnih i zajedničkih ljudskih radnji različitih karakteristika i oblika koje stoje u uzročno-posledičnoj vezi. Cilj tih radnji, koje su svesne, organizovane, spontane, racionalne i iracionalne, je ostvarenje određenih političkih interesa. Da bi se interesi ostvarili neophodno je da političke elite budu kreativne, a ona podrazumeva međuzavisnosti sa čitavom lepezom sposobnosti i osobina bez kojih je snalaženje i uspešno političko funkcionisanje gotovo nezamislivo. Osim što je kreativan čovek produktivan i originalan, što znači da traži nove prilike, šanse i rešenja tamo gde ih drugi ne traže, kreativan čovek je znatiželjan, intelektualno razigran, otvoren za nova iskustva, te tolerantan i prilagodljiv novom i različitom u vlastitom i tuđem mišljenju i postupcima. Ali činjenica je da između zamisli i njene realizacije postoji ponor koji malo zamisli uspe preći. Ponor je pun barijera koji se mogu sistematizovati u nekoliko glavnih: odbojnost prema idejama drugih; strah od grešaka; birokratija; ograničeni resursi i preuska specijalizacija.

(Ne)kreativnost elita ima i negativne posledice na ponašanje javnosti. Pojam „politika straha“ ukazuje da elite svesno manipulišu ljudskim strahovima da bi postigli svoje ciljeve. Oni strah smatraju važnim sredstvom da se njihova poruka čuje jasno i glasno. Strategije zastrašivanja ponekad deluju tako da podrivaju suparnike i da dobiju prećutni pristanak biračkog tela. „Politika straha“ nije samo manipulacija javnim mnjenjem, ona postoji i kao nezavisna snaga.

Ključne reči: *kreativnost, političke elite, vođe, politika, strah*

UVOD

Postoje razne definicije šta je to politika, ali iz svih određenja mogla bi se izvući jedna zajednička karakteristika, a to je da je politika veština organizacije društvenih odnosa. Ako bi hteli da ukažemo čime se ta veština odlikuje onda možemo reći da je to umetnost vladanja, umetnost obmane, veština mogućeg, javna stvar, odnosno politika kao sporazum i saglasnost, kao moć, itd.² Jednom rečju iskazano radi se o političkom delanju kao procesu mnoštva pojedinačnih i zajedničkih ljudskih radnji

---

¹ Profesor političkih nauka, luka.v.todorovic@gmail.com

² Heywood, Andrew (2004). Politika, Prevod sa engleskog Jovan Jovanović, Clio, Beograd

različitih karakteristika i oblika koje stoje u uzročno-posledičnoj vezi. Cilj tih radnji, koje su svesne, organizovane, spontane, racionalne i iracionalne, je ostvarenje određenih političkih interesa. Važnost tog delanja, nije samo u kompleksnosti i raznovrsnosti u kojima se odvija, već posledicama tj. promenama društvene stvarnosti koje se njim postiže. Posledice, a i ciljevi, tog delanja su: vlast, moć, uticaj, bogatstvo, ugled, nasilje, privilegije, a zatim sredstva, načini i sistemi njihovog očuvanja i odbrane.

U centru tog delanja je čovek kao biće akcije. U fenomenologiji politike i političkim procesima, politička akcija ima ono mesto koje atom ili molekul imaju u materiji. Ona je poslednja, ali i početna čestica u formi života politike. Konkretnije, ona u politički život unosi i mir i nemir, a u društvu red i nered. Njom se uspostavljaju tvorevine, menjaju uslovi i sadržine i karakteri političkih procesa. Politička akcija je živa politika, politika na delu i čovek politički živi ako spaja dve krajnosti: reakciju i akciju. Jedna od bitnijih stvari na toj relaciji krajnosti je kreativnost.

Kreativno, u psihologiji nazivaju divergentno razmišljanje, za razliku od jednoznačnog, konvergentnog zaključivanja, omogućava uočavanje, doživljavanje i kombinovanje stvari i pojava na nov, svež i neuobičajan način koji za posledicu ima bogatu produkciju novih, jedinstvenih i drugačijih političkih ideja i dela. Prema tome, kreativnost je u međuzavisnosti sa čitavom lepezom sposobnosti i osobina bez kojih je snalaženje i uspešno političko funkcionisanje gotovo nezamislivo. Osim što je produktivan i originalan, kreativan čovek je znatiželjan, intelektualno razigran, otvoren za nova iskustva, te tolerantan i prilagodljiv novom i različitom u vlastitom i tuđem mišljenju, postupcima i produkciji. Kreativan čovek spremno reaguje i stupa u akciju, bez obzira radi li se o podsticaju iz okoline ili iz spektra vlastitih ideja, jer je siguran u sebe i svestan svojih vrednosti. Karakteriše ga spremnost na rizik i odsutnost straha od grešaka i neuspeha.

Uz sve to, ideje i produkti kreativnog čoveka poseduju estetski kvalitet i eleganciju jednostavnosti. U psihologiji njoj je dodeljeno značenje koje se odnosi na „senčenje celokupnog stava prema spoljašnjoj realnosti“. Stvaralačka apercipija je kriterijumska varijabla samog odnosa prema životu koji se u pravom smislu živi ili se pak prilagođava datosti u koju je smešten. Stvaralaštvo i kreativno prilagođavanje sveta sebi jesu upravo ono što čini da pojedinac oseća da je život vredan življenja, za razliku i čak suprotno od složenih postojećih uslova i uklapanja u njih³.

Sve ono što se manifestuje u aktivnostima nekog pojedinca, pa i onog koji pripada političkoj eliti, zove se ličnost. Reč ličnost (lat. persona, osoba), prisećajući se onoga šta je u starom Rimu značila, ukazuje da je to maska ili spoljni izgled. Ako je ličnost maska, šta je onda ono iza (maske)? To iza jeste centralno mesto ličnosti jer ono određuje sva fenomenalna ispoljavanja. To iza, koje je očito teško neposredno posmatrati, upućuje

---

³ Todorović, M., (2012). *Psihologija u prostoru umetničkog stvaralaštva*, Čigoja, Beograd

direktno na svesni duševni život gde se nalazi i kreativnost, što i jeste lomljiva površinska struktura, nošena dubinskom strukturom onim iza.

Istraživanje veza i odnosa ličnosti i politike korišćen je za evaluaciju širokog spektra političkih ponašanja, kako političkih lidera i elita, tako i običnih ljudi. Ova istraživanja bavila su se psihologijom, ali i patologijom lidera i elita, kao i psihologijom običnih građana, njihovim stavovima i predrasudama, političkim interesima, glasačkim ponašanjem itd. Međutim, najveći broj studija koje istražuju politička kreativna ponašanja sa pozicije ličnosti, fokusiran je na karakteristike lidera i elita i njihov uticaj na donošenje krucijalnih odluka i kreiranje politike kako unutrašnje, tako i spoljašnje⁴. Još su Platon i Aristotel razmatrali pitanje političkog vođstva, pri čemu njihova interesovanja nisubila usmerena samo na to na koji način ljudi dolaze do moći, nego i na pitanja koje kreativne ciljeve oni slede kada jednom dođu na vlast⁵. Na Lasvela se često gleda kao na prvog američkog političkog psihologa, čija glavna ideja je da „politička ličnost” zapravo, predstavlja rezultat premeštanja privatnih problema na javni život⁶.

Bavljenja politikom kao umešnosti vladanja i odgovorno vođenje javnih poslova. Konstruišu ideje i ideologiju, bez kreativnosti, kao legitimno sredstvo osvajanja ili očuvanja političke moći, shvatajući je kao tehniku moći. Oni političke ideje svode na puku propagandu, na oblik reči i slogana smišljenih za pridobijanje glasova i privlačenje javne podrške. U takvom poimanju ideologija služi za ulepšavanje izloga, koji treba prikriti dublju stvarnost političkog života, stvarnost moći političkih elita i vođa. Ili kako bi to Nizbet rekao “Njega nije briga u kom pravcu jaše, samo ako on čvrsto drži uzde u rukama”⁷. To shvatanje je ograničeno, ne samo zato što se političar moraspustiti na ideološko kreativno tlo, nego i zato što ono izražava nerazumevanje prirode političke moći u modernom vremenu. Političke elite zaboravljaju da u uređenim društvima, sa dužom demokratskom tradicijom i svesnom javnošću, postoji i politička odgovornost koja podrazumeva sankcije za necelishodno i nesavesno ponašanje političara u vršenju državnih funkcija. Zaboravljena i prevarena javnost će tražiti kreativnije ideje i kreativnije vođe i elite.

KREATIVNOST KAO GENERATOR IDEJA

Vreme u kome danas živimo je plod rada ogromnog broja pojedinaca tokom vremenskog perioda koji se meri desetinama hiljada godina. Može se reći da je većina tih pojedinaca delovala zanemarljivo.

---

⁴ Houghton, D. P. (2008). *Political Psychology Situations, Individuals, and Cases*. New York – London: Routledge, Taylor & Francis group

⁵ Glad, B. (2002). *Political Leadership: Some Methodological Considerations*. In Valenty, O. L., Feldman, O. *Political Leadership for the New Century – Personality and Behavior among American Leaders*. Greenwood Publishing Group, Inc

⁶ Lasswell, 1930

⁷ Nisbet, R. (1999). *Konzervativizam: San i stvarnost*, Cid, Podgorica, s.7

Glavnu polugu čine, ipak i opet, pojedinci, ali pojedinci koji su bili kreativni u odpeđenim oblastima života i rada, pa tako i u politici. Bez takvih pojedinaca milenijumski trud svih tih milijardi individua ne bi imao smisla. Pitanje koje se još uvek može postaviti odnosi se na to odakle izvire kreativnost - da li su presudni geni ili obrazovanje, priroda ili sredina? Na ovo i slična pitanja pokušava se dati odgovor od kako je čovek postao svestan sebe. Jedan od odgovora, koji bi se mogao odnositi na postavljeno pitanje, je da se kao početak civilizacije može smatrati baš onaj trenutak kada je po prvi put shvaćeno koliko je za čovečanstvo, zapravo, važna kreativnost. Iako se mnogi ne slažu po pitanju toga šta, u stvari, jeste kreativnost, možemo reći da postoji slaganje da je minimalan i osnovni kriterijum za kreativno mišljenje originalnost. Ako se radi kao i uvek, na ustaljen način, koriste se isti standardni odgovori i rešenja kakve projektuju i koriste i drugi. Biti originalan i kreativan znači tražiti nove prilike, šanse i rešenja tamo gde ih drugi ne traže. Novo, kreativno, mišljenje temelji se na domišljatosti, znanju i talentu pojedinaca, a zatim na naporom, dugotrajnom i odgovornom radu onog ili onih koji ga trebaju realizovati i otud ljudi, kako bi rekao Fukujama, pre „misle nego što rade“⁸. Ono za proizvod ima odgovor koji je nesvakidašnji, ima adaptivnu vrednost, ali i zadovoljava načelo rezultata i mišljenja u skladu sa diktatom želja. Da bi neko bio sposoban za kreativno mišljenje, mora razmišljati „izvan kutije“, mora imati celovitu sliku stvarnosti i biti sposoban da razume metaforički jezik. Čovek koji razmišlja inteligentno, ali nije kreativan, tražice u svetu uzročno-posledične odnose i povezanosti. Kreativno mišljenje podrazumeva da se traga za procesima koji se nalaze u pozadini svakodnevnog značenja, ali se razumevaju na nov način.

Osim navika usmeravanja misli, za istinsku kreativnost potrebno je i znanje, poznavanje detalja o području u kom se želi biti kreativan. Potrebno je informacije koje pojedinac poseduje iz određene oblasti povezati sa novim informacijama iz te oblasti, a na primer znanja iz medicine i tehničkih oblasti, ne predstavljaju dobru osnovu za kreativno delovanje u politici. Iako je to tako, u raznim istraživanjima je potvrđeno, na ovim prostorima imamo česte slučajeve da predstavnici stranačkih nomenklatura „beže od struke“ u nešto što im je potpuno nepoznato ili imaju neka znanja koja su samo prepoznavanja određenih znanja iz oblasti kao što je politika. To je „bežanje“ iz mogućeg i pretpostavljenog u manje moguće i ne pretpostavljeno kreativno. Nažalost to „bežanje“ može da ukazuje da su takvi ljudi loši i u oblastima za koje su se obrazovali, npr. doktori ili inženjeri.

Za razvoj kreativnosti bitno je da se uvek ne razmišlja logično i ispravno. Edison je isprobao značajan broj ideja dok nije osmislio sijalicu koja je odgovarala njegovim kriterijumima. I u nizu drugih umetničkih i naučnih dostignuća posmatrači vide samo gotovo delo, ne vide vreme, pokušaje, greške, brojne ispravke koje su mu prethodile. Lako se stvara

---

⁸ Fukujama, F. (2002). *Kraj istorije i poslednji čovek*. Podgorica: CID

utisak da su velika dela nastala u jednom mahu, nekom vrstom božanske inspiracije koju prosečni pojedinac nikad ne bi mogao dostići. Ali, to je retko tako. Za kreativnost je, osim svesne pažnje, potrebna i svesnost o vlastitim unutrašnjim procesima, kako bi se mogli percipirati i prevesti u reči što je moguće bolje. Sa psihološkog aspekta, kreativne ličnosti je teško "ukrotiti", zato što su sklone da izbegavaju naviku i rutinu. Istraživanja su pokazala da kreativnost objedinjuje mnoštvo specifičnosti, ponašanja i društvenih uticaja u jednoj osobi. Kreativnost predstavlja, takođe, i stvaralački deo procesa rešavanja problema. Druga komponenta ovog procesa je sposobnost sistematičnog rada. Dok kreativnost daje obilje ideja, sistematičnost procesu stvaranja znanja daje konačni oblik, unosi red, vrši selekciju ideja sprečavajući da se kreativan rad pretvori u večnu zabavu.

Kreativnost nije racionalan proces, često funkcioniše na misteriozan i paradoksalan način. Racionalno se pokreće, dajući vlastitom umu važne informacije i nameru stvaranja nove ideje, međutim, to je retko dovoljno. Značajne ideje najčešće se javljaju u obliku iznenadnih predviđanja kojim prethodi određeni period podsvesne obrade informacija. Radi toga, kad se govori o kreativnosti, mogu se čuti zanimljiva zapažanja o inspiraciji u raznim ritualima koji bi ih pre svega opuštali i skretali pažnju s racionalnog razmišljanja. Inspiracija i ideje često dolaze naizgled nigde, nema ih kad su najpotrebnije, ali kreativno mišljenje zahteva složene kognitivne sposobnosti, pri čemu se potpuno razlikuje od običnih misaonih procesa. Pojedini ljudi, koji su imali neka kreativna rešenja, te procese povezuju za šetnju, opuštanje u kadi, meditaciju, neposredno pre ili nakon spavanja, ili čak i za san.

Nesporno je da je kreativnost specifična i važna, ali i vrlo neujednačeno raspoređena osobina pojedinca. Neki ljudi je poseduju, dok za druge to ne može da se kaže. Od onih koji je nemaju ne vredi je ni očekivati, niti se može izazvati bilo kakvim insistiranjem, prinudom ili podsticajima. Znači ne postoji „tipična” kreativna osoba, postoje određene osobine i ponašanja koja ukazuju na to da je reč o veoma kreativnim ljudima. Navešćemo neke od tih osobina: maštaju - ne može se reći da je gubljenje vremena; primećuju sve - prepoznaju mogućnosti i upijaju informacije koje pokreću ispoljavanje kreativnosti; rade kada su najefikasniji – jutro, dan, noć; uvek nađu vremena da budu sami sa sobom; životne prepreke okreću u sopstvenu korist; uvek su u potrazi za novim iskustvima – izlažu se čulnim utiscima i stanjima uma; uče na sopstvenim greškama – neuspeh ne primaju lično; postavljaju veliki broj pitanja – radoznali su; posmatraju druge ljude – pronalaze nove ideje; rizikuju – pravljenje nešta od ničega; život shvataju kao šansu za samoizražavanje – traže šanse da se izraze; idu za vlastitim strastima – unutrašnja potreba, ne nagrada i priznanje; gube pojam vremena - imuni na bilo kakve unutrašnje i spoljne pritiske i smetnje; okružuju se lepotom – često imaju lep ukus i prate ga; povezuju stvari – vide mogućnosti tamo gde ih drugi ne vide; stalno menjaju ustaljene obrasce – isprobavaju nove stvari izbegavaju sve što život čini monotonim i odvajaju vreme za potpunu svesnost - shvataju vrednost jasnog i fokusiranog mišljenja, od koga zavisi njihov rad.

KREATIVNE BARIJERE I TAMNA STRANA KREATIVNOSTI

Jednom prilikom poznati filozof Šopenhauer je ukazao da između zamisli i njene realizacije postoji ponor koji vrlo malo zamisli uspe preći. Ponor je pun kreativnih barijera koji se mogu sistematizovati u nekoliko glavnih: odbojnost prema idejama drugih; strah od grešaka; birokratija; ograničeni resursi i preuska specijalizacija.

Ljudi, a posebno političke vođe i oni koji smatraju da pripadaju političkim elitama ili nomenklaturama, imaju potrebu da odbacuju tuđe predloge i pre i nego ih čuju, a kamo li da o njima razmisle. Svaka nova ideja unosi nemir, podstiče nove zadatke i obaveze, jednostavno traži promenu ustaljenih navika. Vođe nove ideje doživljavaju kao neizvesnost i rizik i mogućnost neuspeha, a to sve proizvodi strah koji je jedan od blokatora kreativnosti. Oni koji se nalaze na čelu stranaka, iz narcizma i svojih umišljenih mišljenja, teže za prvenstvom u svemu pa i ideje moraju poticati samo od njih. Ako nije tako onda su njihov ugled, sposobnost i samopoštovanje pod pretnjom. Greške jesu prateća pojava kreativnih aktivnosti ljudi, pa i političara. Njih niko ne voli pa ih svi nastoji izbeći, a u svojim aktivnostima nastoje da „igraju na sigurnu kartu“. Takvim ponašanjima se izbegava rizik i neizvesnost, a sve to može imati za prateću pojavu, opet, strah koji je kočnica za kreativnost. Birokratija je jedan deo državnog aparata sa kojim političari imaju stalne kontakte. Ona je nefleksibilna, ne voli improvizacije, opterećena rutinskim poslom i procedurama sa previše koraka, ima mnogo papirologije, pa zato predstavlja dodatni izazov koji treba savladati u procesu kreiranja nekih novih ideja. Birokratija najčešće nastoji da zaštiti sebe, a zbog situacije u kojoj se nalaze teško ih je izmeniti i promeniti. Često se kao izgovor iznosi da za nove kreativne ideje nema dovoljno resursa, a posebno se to odnosi na nedostatak finansijskih sredstava. Da, tačno je da su potrebna finansijska sredstva, ali u toj oblasti su potrebne nove ideje, kreativnije raspoređivanje i trošenje državnog novca. Treba se osloboditi stvari koje, stvarno, predstavljaju finansijski trošak, a investirati u nešto novo što će dovesti i do povećanja finansijskih resursa. Kapitala oduvek ima više nego sposobnih ljudi i suvislih ideja. Za prave projekte se, pre ili posle, pronađu finansijska sredstva i taj se problem na neki način otkloni, ali teško je otkloniti neznanje i nedostatak vremena, jer kad političke elite dođu do poluga vlasti onda su neki drugi, najčešće lični kreativni prioritari u prvom planu. Današnje okolnosti u kojim se živi i radi, a i obrazovni sistem posebno posle reformi, proizvode kadrove čije je znanje usmereno na poznavanje detalja struke, bez širine i razumevanja srodnih oblasti. Takvi kadrovi teško saraduju u timovima koji stvaraju kreativna rešenja, jer nove kreativne ideje u politici su gotovo uvek rezultat različitih ljudi čiji je cilj ostvariv upravo zbog njegove komplementarnosti, a ne sličnosti.

Prema tome za uspešno savladavanje ponora i danas su najjače one političke ideje zasnovane na starim istinama i dobro poznatim savetima: biti drugačiji, biti svoj i biti jedinstven. Svet politike je pun kopija, a u

životu i javnosti najbolje uspeavaju originali i to ako se istovremeno prepoznaju i uklone prepreke kreativnosti i ako se stvori podsticajno okruženje za kreativnost.

Do sada smo kreativnost predstavljali sa njene pozitivne strane, ali na žalost u životu, pa i u politici, postoje one negativne strane ove specifične crte ličnosti. Psihološka istraživanja su tek nedavno počela da se bave proučavanjem tamne strane kreativnosti, a zanimljiva otkrića pojavila su se i za tako kratko vreme. Navešćemo neke od njih.

Laganje ili "politička manipulacija" predstavlja umeće, krivudavost, mućkanje sa stvarima ili iskorištavanje nekoga. Namenjena je promeni ili uticaju na političke odluke. Može uključiti brojne i komplikovane taktike i alate, a među njima najčešća je tehnika „spina” u kojem „pametno” predstavljanje može prikriti istinsku narav informacije koja se komunicira od politike prema javnosti. Među najizraženijim tehnikama manipulacija su: cenzura - kontrola informacija, ili ograničavanje slobodnog izražavanja; propaganda - širenje informacija, koja je često obmanjujuća ili lažna; regulacija - donošenje zakona; pritisci na medije - pretnje, tehnike zamrzavanja, kap po kap, agenda setting i dr.; oglašavanje - promovisanje ideja i programa i odnosi s javnošću - PR. Po obimu korišćenja i uspešnosti moglo bi se istaći da javnost ponekad uživa u lažima i lažnim obećanjima, posebno onda kad su laži zanimljivije ili ugodnije od istine, odnosno realnosti. Kada se sagleda celokupna situacija za očekivati je i da su kreativni ljudi bolji lažovi od onih manje kreativnih. To se ispostavilo kao potpuno tačno. Velčik (Walczyk) i saradnici ispitivali su ovu pretpostavku tako što su ispitanicima davali serije problema sa kojim se svakodnevno susreću i koje je trebalo rešiti. Visoko kreativni ljudi više su i bolje lagali od onih koji su manje kreativni⁹.

Arogancija (latinska reč - nadmenost, drskost, bezobzirnost) je sklonost ka preterivanju u davanju lične vrednosti ili značaja, najčešće kroz dominantnost što je karakteristika većine političkih elita u našem okruženju. Najčešće se ispoljava kroz dva vida ponašanja: veličanje sebe i ponižavanje drugih. Osobe koje su sklone veličanju sebe brane se od osećanja stida i doživljaja sopstvene neadekvatnosti kroz zauzimanje superiorne pozicije u odnosu na druge. Na ovaj način, osoba sebe uverava da zaista vredi više od drugih i na taj način štiti sliku koju ima o sebi. Za razliku od veličanja sebe, mnogi se od osećanja sopstvene neadekvatnosti brane kroz ponižavanje i spuštavanje drugih. Ovakvim ponašanjem osoba kod drugih nastoji da podstakne osećanje slabosti i nekompetentnosti. Ovaj manevar daje joj priliku da se kroz ponižavanje drugih oseti bolje u vezi sebe samog. Život postaje večita borba za samodokazivanjem i predstavljanjem sebe pred drugima kao više vrednog. Zauzimanje ovakve

---

⁹ Walczyk, J. et al. (2008). The Creativity of Lying: Divergent Thinking and Ideational Correlates of the Resolution of Social Dilemmas, *Creativity Research Journal* Volume 20, Issue 3

pozicije, u odnosu na druge, dovodi do potpunog odsustva prijatnosti i bliskih emocionalnih odnosa. Gledano sa pozitivne strane, kreativni ljudi su generalno otvoreniji ka novim iskustvima, ali koliko je ostalima teško da se povežu sa njima? Brojna istraživanja o prijatnosti, jednoj od vrlo često ispitivanih osobina ličnosti, obično su bila pomešana po svojim nalazima. Novo istraživanje, koje je prijatnost posmatralo kroz dve subdimenzije pokazalo je da ne postoji povezanost između prijatnosti i kreativnosti, već jaka negativna povezanost kreativnosti sa iskrenošću i poniznošću. Jednostavnije rečeno, kreativni ljudi su skloniji aroganciji¹⁰.

Već smo pisali o tome da je ličnost maska i da postoji nešto iza te maske. To iza jeste centralno mesto ličnosti jer ono određuje sva ispoljavanja, pa i osećanje poverenja – nepoverenja (sumnje). Kao i svako osećanje i poverenje se može gradirati po intenzitetu osećanja. Jaka osećanja su vezana za ljude iz najbližeg okruženja, u politici su to ljudi koji pripadaju nekoj od elita u određenom društvu ili stranačkoj nomenklaturi i oni su na neki način provereni, dokazali su se i dobili poverenje političkih lidera. Poverenje “počinje tamo gde prestaje znanje” tj. u nepoznatom i treba imati na umu da biti nepoverljiv u velikoj meri znači ne verovati u površno viđenje stvari, uz želju da se otkrije šta je to što se krije iza površine. Drugim rečima, nepoverljivi ljudi pažljivo gaje svoje „šta ako” misli, za koje se pokazalo da su snažno povezane sa kreativnošću. Sagledavanje stvari iz više dimenzija i parametara predstavlja još jednu odliku kreativnosti. Nepoverenje može doprineti fleksibilnosti u mišljenju. Mejer i Masvajler (Mayer and Mussweiler) ovu ideju su testirali u eksperimentalnim uslovima, pronašli su dokaze koji su je podržali. Rezultati su ukazivali da oni ispitanici koji su ohrabrivani da budu nepoverljivi imali su kreativnije ideje i pokazivali su veću kognitivnu fleksibilnost. No, najznačajniji pokazatelj u tom testiranju odnosi se to kad su ispitanici mogli da budu kreativni sami sa sobom, tj. bez prisustva drugih ljudi. Kada im je rečeno da bi njihove kreativne ideje mogle biti podeljene sa drugim ljudima, nepoverljivost se izgubila i nije uticala na povećanje kreativnosti. Verovatno je zato teško uočiti kreativne ljude. Oni su nepoverljiviji prema drugima i zato svoje kreativne ideje često čuvaju samo za sebe¹¹. Svako od nas je, bar nekad, čuo za ljude koji su počinili nezamisliva zla. Istorija vrvi od podataka koji dokazuju da su neki ljudi spremni da urade stvari od kojih nam se diže kosa na glavi. Krvoločni vladari, sumanute vojskovođe, moderne psihopate, masovne ubice - imaju nešto zajedničko. Radili su loše stvari. Zlo je bilo prisutno. Da li je za zlo potrebna i kreativnost? Da bi to pokušali objasniti moramo poći od značenja samog pojma. Zlo je širok pojam koji obuhvata neprihvatljive

---

¹⁰ Silvia, P. et al., (2011). Cantankerous creativity: Honesty–Humility, Agreeableness, and the HEXACO structure of creative achievement, *Personality and Individual Differences*, Volume 51, Issue 5.

¹¹ Mayer, J. and Mussweiler, T. (2011). Suspicious spirits, flexible minds: When distrust enhances creativity, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 101(6)

aspekte ljudskog ponašanja i mišljenja, kojim se nanosi šteta sebi ili drugima. Zlo uključuje aspekte kao što su: mržnja, okrutnost, sebičnost, samoživost itd. Neki smatraju da je zlo prosto odsustvo dobra. Kroz seriju studija Đino i Arieli (Gino and Ariely) pronašli su da su kod kreativnih ljudi uočene sve crte nepoštenog ponašanja: kreativni ljudi češće su varali u igrama koje su bile deo istraživanja; kreativni ljudi su bili bolji u opravdavanju svog nepoštenja nakon igre i kreativnost je bila u većoj meri povezana sa nepoštenjem nego sa inteligencijom¹². I dok kreativnost, sasvim sigurno, doprinosi svim vrstama pozitivnih, korisnih ponašanja, ona isto tako ljudima obezbeđuje da lakše varaju i da prikriju tragove svojih obmana, a u politici i kod političkih elita, to su česte pojave. U ostalom, samo treba analizirati predizborne kampanje i videti koliko tu postoji mržnje, okrutnosti, sebičnosti, samoživosti i sl.

Kriminal je društvena pojava sa kojom se često susrećemo, a opisuje sve delatnosti kojima se krše političke i moralne norme, a pogotovo norme iza kojih stoje zakonske sankcije države. Ljudi koji se bave kriminalom napadaju i ugrožavaju temeljne vrednosti društva kao što su slobode i prava, imovina, bezbednost, kao i druge temeljne društvene vrednosti - društveno uređenje, bezbednost države i njenih najznačajnijih institucija. Dakle, reč je o ponašanju koje neka društvena grupa ili društvo u celini smatraju neuobičajnim, štetnim, nemoralnim, pa i nenormalnim, a za društvo opasnim. Nas ovom prilikom interesuje da li kreativnost pomaže u savladavanju majstorstva kriminala? Svakako da postoje primeri kreativnih kriminalaca, ali postoje neka neobična odstupanja u dokazima za takvo nešto. U proseku gledano, kriminalci pokazuju manji nivo kreativnosti, a njih prate i nedostaci u usvajanju društvenih normi i nizak nivo inhibicije. Ipak, postoje dokazi da, kada je reč o određenim vrstama kriminala, oni koji se u njega upuštaju su kreativniji. Na kraju krajeva, njihov je posao da budu kreativni. A ne smemo zanemariti ni mogućnost da zaista kreativni kriminalci često ne budu uhvaćeni, baš zahvaljujući kreativnosti u planiranju i izvršavanju svojih dela¹³

Kako ljudska ponašanja i osećanja odlikavaju suptilna stanja duše i njenog odnosa prema okruženju, tako kreativne individue ostvaruju više „bodova“ na skali psihoticizma, što znači da su skloniji hladnoći, antisocijalnosti, egocentrizmu i smanjenoj empatiji. Ali, ovakav nalaz balansiran je njihovim visokim samopouzdanjem, visokom inteligencijom i sposobnosti da zadrže kontrolu nad naj tamnijim delovima svoje ličnosti. Sve to zavisi i od toga o kakvom tipu genijalnosti je reč. U proseku, najbolje mentalno zdravlje detektovano je kod onih kreativnih genija koji se bave prirodnim naukama, a najgore među društvenim naučnicima.

---

¹² Gino, F. and Ariely, D. (2011). The Dark Side of Creativity: Original Thinkers Can Be More Dishonest, Harvard Business School Unit Working Paper No. 11-064

¹³ Cropley, A & Cropley, D (2011). Creativity and Lawbreaking, Creativity Research Journal Volume 23, Issue 4

Najlošije rezultate u ovakvim studijama dosledno postižu umetnici, a kreativni geniji mogu se opisati i kao ekscentrici¹⁴.

Kreativnost, se ne može posmatrati samo iz jedne dimenzije, ona nije jedno dimenzionalna. Iz onoga što smo pisali u ovom delu teksta može se zaključiti da kreativne ljude češće krase osobine poput arogancije, umešnosti u laganju, nepoverenja, neiskrenosti i možda malo ludila, odnosno, ekscentričnosti, ali to svakako nije jedina odrednica bilo čije ličnosti, pa tako ni kreativnih ljudi, ma ko sve oni bili. Ali, kakav bi ovaj svet bio bez ekscentričnih kreativaca? Sasvim sigurno vrlo, vrlo dosadan.

ELITA –VOĐA I KREATIVNOST

Od početka egzistiranja društva i države, pa sve do današnjih dana, vođase može smatrati kao suštinska kategorija. To je karakteristika svih vidova ljudskog udruživanja, a zbog posebnog značaja politike za opšte dobro pripadnika zajednice, političke vođe zauzimaju i posebno mesto u celokupnom funkcionisanju društva. Kako živimo u društvu gde se gotovo svi na neki način bave politikom, ili se politika bavi njima, postoji potreba da ponašanja u tom društvu kreiraju najbolji i najsposobniji kao vođe. Takve osobe svojom harizmom istovremeno drže celi državni aparat na okupu, guraju ga napred i inoviraju, a celu državu motivišu i podstiču da ide napred, te svojom harizmom upravljaju narodom.¹⁵ Narod mu veruje, podstiče ga, slavi i grdi za određenepromašaje. Iz takvog određenja ne može se apriori ni pretpostaviti da je vođa loš čovek ili slaba ličnost.

Ovaj veberovski, harizmatiski idealni tip, apsolutno nije ostvariv, jer u određenim slučajevima najsposobniji i nemaju afinitete ka liderstvu, a s druge strane poznati su nam drugi, različiti, mehanizmi dolaska do ključnih pozicija u društvu gde sposobnost nije prioritet i opredeljujući kvalitet.¹⁶ Jedan broj stranačkih ili prijateljskih kadrova lidera mogu dobiti neku važnu državnu funkciju iako su njihove sposobnosti i talenti nedovo-

---

¹⁴ Simonton, D (2009). Varieties of (Scientific) Creativity A Hierarchical Model of Domain-Specific Disposition, Development, and Achievement, Department of Psychology, 1 Shields Avenue, University of California, Davis

¹⁵Osobine koje bi lider trebao da poseduje: vizija, hrabrost, delotvorno ponašanje tokom krize, ispunjavanje obećanja, osećaj za realnost, doslednost, preuzimanje odgovornosti, sposobnost predviđanja, kooperativnost i kreativnost.

¹⁶Harizma po Veberu podrazumeva osobinu određene ličnosti na osnovu koje ona važi za izuzetnu i zahvaljujući kojoj se smatra da je ta ličnost obdarena natprirodnim ili nadljudskim, ili bar specifično izuzetnim, ne svakom dostupnim moćima ili osobinama, za njih se veruje da su bogomdane ili da su uzorne i stoga se takva ličnost tretira kao vođa. Za A. Hitler se može reći da je bio harizmatiska ličnost. Ljudi koji su na njegove govore dolazili da bi mu se podsmevali, sa govora bi odlazili oduševljeni njegovim idejama. To govori da je on posedovao neku natprirodnu harizmu da privuče mase, što je odigralo odlučujuću ulogu u njegovom političkom vođstvu. Na našim prostorima poznat je primer J. Broza kao izrazito harizmatiskog lidera koji je komunističkim folklorom omamio mase koje su oduševljeno klicale u kolektivnoj pomami za “vođom naroda i narodnosti”.

ljni za obavljanje tog posla, pogotovo za rešavanje nekih značajnijih problema. Nesposobni da na kreativan način pristupe rešavanju problema izbegavaju ga i počinju razmetljivo da se bave nebitnim stvarima. Prateća pojava im je i gluma velikog kreativca koja se vremenom otkriva, a iz straha da će biti potpuno otkriveni kao nekompetentni za posao koji rade, počinju direktno da napadaju sve one koji su sposobniji od njih ili imaju više talenta, odstranjujući ih i igrajući aktivnu ulogu u degradaciji društvenih odnosa. Tako, oni ljudi koji su se ukorenili na višim pozicijama preferiraju jednu totalitarnu vlast koja može da zaštiti njihove funkcije i pozicije. Često se dešava da lideri postavljaju na visok moralni nivo sve one koji su podlegli njegovom uticaju i koji su usvojili one političke metode koje on nameće. Ti ljudi su posebno poštovani, obasuti su pažnjom, pa čak materijalnim sredstvima, ako je lider u mogućnosti da im pruži. Njihovi kritičari nailaze na "moralne pogrde". U komunikaciji sa javnošću nastoje da se prikažu kao moralna većina, jer ona propoveda najbolju ideologiju i poštuje lidera koji ima posebne kvalitete i kreativnost.

Jedan broj autora smatra da narcističke ličnosti preuzimaju ulogu vođa u svojoj neumornoj težnji ka moći, kao i da u svom usponu koriste druge ljude. Ove osobe su često harizmatične i dolaze do moći upravo u kriznim periodima, kada sledbenici traže jake lidere za koje smatraju da će moći da dovedu do poboljšanja¹⁷. Druga istraživanja došla su do zapažanja da agresivni lideri imaju visoko izraženu težnju za moći, nisku konceptualnu kompleksnost, da su nepoverljivi prema ljudima, nacio-nalistički nastrojani i poseduju uverenje da imaju kontrolu nad događajima u koje su uključeni. S druge strane, „pomirljivi“ lideri poseduju visoko izraženu afilijativnost i konceptualnu kompleksnost, poverljivi su, nacionalizam je kod njih nisko izražen i manje veruju u sopstvenu sposobnost i mogućnost kontrolisanja događaja.

Za politiku se može reći da su u njoj učestvovali i učestvuju, i to kao lideri ili visoko rangirani kadrovi u političkoj eliti, ljudi sa različitim urođenim devijacijama i stečenim deformacijama kod kojih je karakteristična crta egoizam, pa i patološki egoizam. Odlika takvih ljudi je da saradnike ili čitave društvene grupe ili, ako je moguće, čitave nacije primoravaju da razmišljaju i osećaju kao oni, što postaje i vladajući koncept. Igra i kreacija, koju normalna osoba ne bi uzela za ozbiljno, za njih postaje životni cilj, u koji ulažu napore, žrtve i oštroumnu psihološku strategiju. U politici, a i među elitama, postoje ljudi kod kojih se osnovna inteligencija, prirodni psihološki pogled na svet i moralno rezonovanje, nisu pravilno razvili. Neki od tih ljudi razlog za to nose u sebi, dok su drugi bili pod uticajem određenih neadekvatnih okolnosti u vreme odrastanja. Poimanje društvenih i moralnih pitanja je kod tih ljudi drugačije, kako sa prirodne, tako i sa objektivne tačke gledišta. Oni predstavljaju jedan destruktivni faktor za razvoj psiholoških koncepata društva, društvene strukture i unutrašnjih veza.

---

¹⁷ Volkan, 1980, prema Cottam i sar., 2004

Sve je više istraživačkih dokaza da iz političkog, pa i javnog, života potpuno nestaje činjenična istina, a laž dobija legitimitet, a među kreatorima takvog stanja nalaze se i političke elite. Dolazi se do paradoksa da laž postaje kriterijum istinitosti. Ko je u laži najubedljiviji, njemu se najviše veruje. Tako H. Arendt (Arendt) smatra da sa stanovišta politike, istina ima despotski karakter pa je stoga najviše mrze tirani. U suštini, istinitost se nikad nije ubrajala u političke vrline, a laž je u politici uvek važila kao dopušteno sredstvo¹⁸. Za javnost, kojoj se laži upućuju, kulminacija dolazi u momentu kada biva prisiljena da odbaci razliku između istine i laži, samo da bi preživela. U savremenim uslovima življenja politički život poprima oblike kojim se odlikuje (post)modernizam. On biva određen politikom, ali i sam utiče na njenu estetizaciju diktiranu zahtevima masovne kulture. Nova, takozvana spektakularna, politika postaje polje lansiranja različitih imidža političara, slično stvaranju brenda nekog uspešnog artikla. Ideološki sukobi političkih partija sve više se svode na nadmetanje različitih strategija reprezentacije i samo pokazivanja, o čemu brinu specijalizovane agencije za politički marketing. U tim modernim uslovima život je predstavljen kao ogromna akumulacija prizora. Nekadašnja neposredna doživljavanja u potpunosti su prešla u nešto, što možemo nazvati, predstavom. Gi Debor (Debord) smatra da spektakl nije samo skup slika već je "to društveni odnos među ljudima posredovan slikama". On ne može biti shvaćen kao puka vizuelna obmana koju stvaraju masovni mediji jer u suštini predstavlja „pogled na svet koji se materijalizovao“¹⁹. Predstavnici elita i stranačkih nomenklatura u takvim uslovima postaju taoci neumoljivih „očiju kamera“ i svu kreativnost usmeravaju ka spoljašnjem izgledu i gestovima kojim nastoje da privuku pažnju potencijalnih birača. Laž se seli iz polja trivijalne narativnosti u beskrajno polje vizuelnih utisaka.

Bilo kako da se politika karakteriše i ocenjuje nesporno je da je ona kao društvena delatnost i kao profesija jedna od najvažnijih društvenih institucija. Ako se obavlja demokratskim sredstvima, na osnovu moralnih principa i u svrhu zadovoljenja opšte društvenih interesa onda se ne može apriori reći da je svako bavljenje politikom nečasno, nemoralno i nedostojanstveno. Ona postaje nemoralna onda kad počinje da se udaljava od svoje suštine i socijalne funkcije, zadovoljavajući pojedinačne i posebne interese na uštrb interesa društvene zajednice kao celine. Nemoralna politika koja obmanjuje, seje laži i manipuliše ljudima, uskraćujući im slobodu i pretvarajući ih u podanike režima je destruktivna. Njena destruktivnost vidi se u tome što, s jedne strane, razara smisao zajedničkog života i zaustavlja napredak, a s druge, kod pojedinaca podstiče najgore osobine: lukavstvo, licemerstvo, poltronstvo, pokvarenost, bestidnost, surovost, mržnju, pa i spremnost na zločin²⁰. Osobine koje smo naveli karakterišu autoritarnu politiku i one promovišu nasilje kao legitimizaciju zla. Politika autoritarne vlasti isključuje javnost, ograničava slobodu i

---

¹⁸ Arendt, H. (1994). *Istina i laž u politici*, Filip Višnjić, Beograd

¹⁹ Debord, G. (1987). *La Société du spectacle*, Champ Libre, Paris

²⁰ Čupić, Č. (1990). *Politika i zlo*, Univerzitetska riječ, Nikšić, s. 64

manipuliše ljudskim osećanjima. Služi se poluistinama koje su opasnije i od čistih laži budući da poluistine zamagljuje stvarnost, a kod ljudi izazivaju neizvesnost i pojačavaju strahove. Manipulišući javnošću, politika stvara privid demokratskog života, a prividlepog, dobrog, istinitog je magla gde javnost ne vidi realnost. Veštom manipulacijom i zloupotrebama vlasti, autoritarne vođe stvaraju društva fingirane modernizacije i fasadne demokratije. To može tako, i zbog toga, što političke vođe svoju moć usmeravaju na kontrolu medija, obrazovanja, gušeći privatni život građana i ukidajući slobode, pravo na udruživanje i javnu kritiku.

Pa možda je vreme da postavimo pitanje da li današnja politika ima ideje, kreativne ideje, koje su značajne za određenu zajednicu ili celokupno društvo? Mnogo toga što se dešava u politici ukazuje da je ona prazna, da je to ljuštura bez sadržaja ili kako kaže jedna stara poslovice „s vana kalajli, unutra belajli“. Vrlo malo ima zajedničkog sa strastima i sukobima koji su oblikovali ljudske želje i osećaje tokom protekla dva veka. Užarena rasprava se usmeravana teme koje proizlaze iz mašte političke elite koja je u sve većoj meri orjentisana, isključivo, prema samoj sebi. Sudelovanje ljudi u politici više ne predstavlja sredstvo za postizanje cilja, nego sam cilj. „Smatra se da sudelovanje u kolektivnim zbivanjima za pojedinca nema vrednost osim ako mu ono ne omogućava direktno zadovoljenje ličnih potreba“²¹. Kad je toliko malo toga u igri, neslaganja oko političkih pitanja najčešće imaju karakter prepirke, a ne istinske rasprave. Političke elite žele žestokom retorikom kompezovati njihovo malodušno poziranje, tako da je, paradoksalno, jedna od posledica propasti smislenosti i istinskog razlikovanja onog bitnog upravo eskalacija mržnje i zlobnih kritika koje jedna elita upućuje drugoj. Političke elite i njihovi sledbenici suzdržavaju se od velikih ideja i zagovaraju niz mikropolitika. Umesto da se građanima obraćaju s kreativnim uverenjima, principima ili doktrinama, predstavnici političkih elita tek skromno govore o „temama“ ili „projektima“. „Ideje koje su bile ispunjene nadom u oslobođenje, posvuda su izgubile svoj pozitivni naboj i značaj“, ističe A. Turen (A. Touraine), jedan od vodećih francuskih sociologa²². Politički vokabular se koristi za odvlačenje pažnje od nestašice ideja, a njegova uloga je da omogući predstavnicima elita da za vreme izgovaranja fraza smisle šta će sledeće reći. U pozadini reči nazire se nada, samo nada, da bi se iza njih mogla nalaziti nekakva iskra novih ideja. Teško je oteti se utisku kako politički vokabular odražava tešku zbrku oko toga na koji način se treba gledati u budućnost. Društvo nije zadovoljno samim sobom i bezuslovno doživljava svaku promenu kao destruktivan proces. Istovremeno, društvo se oseća otuđenim od vlastite prošlosti i nije sigurno šta treba prihvatiti, a šta odbaciti. Takav osećaj podstiče skepticizam, relativizam i cinizam.

Umesto klasičnog stava o „preuzimanju rizika“ za kreativne ideje u današnjoj političkoj terminologiji se koristi termin „rizičnost“. „Preuzeti rizik“ ili reskirati, u sebi sadrži pretpostavku da čovek ima izbor, te da se

---

²¹ Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society* (London: Hutchinson Radius)

²² Touraine, A. (2003). 'Meaningless Politics', *Constellations*, vol. 10, no. 3.

može odvažiti na istraživanje i eksperimentisanje. Za polaznu tačku, preuzimanje rizika, uzima aktivne subjekte čije delovanje ima potencijal realizacije s pozitivnim rezultatom, a istovremeno označava i stepen kontrole kog čovek ima nad zadatim okolnostima. Nasuprot tome, koncept „rizičnosti“ preokreće odnos između ljudskih bića i njihova iskustva. Biti u stanju „rizičnosti“ znači imati pasivnu, zavisnu i nekreativnu ulogu.

Predstavnici elita kad dođu na vlast „obraćaju se sebi“, hvale sebe, hvale lične osobine, a danas je najpopularnije za sebe reći „ja imam energiju“. Ali, ta energija nije upotrebljiva jer se političari još uvek žale da za, ove ili one, reforme ne postoji „politička volja“. U sadržaj reformi se ne ulazi, svi znaju šta mora da se uradi, samo nedostaju ličnosti koje će to provesti. Jedan od simptoma iscrpljenosti politike je i dezorijentacija elita kojima očito nedostaje kreativnost ili usredsređenost na nešto. Umesto da pokušaju podstaknuti biračko telo, čini se da se vladajuće elite bave savetovanjem stanovništva kako da se nosi s niskim očekivanjima. Specifičnost današnjih političara iskazuje se kroz jednu osobinu ličnosti, život u paradoksu, a da im tone smeta. Uvereni su da su svi, osim njih, korumpirani i da brinu samo o partijskim interesima.

Politika je svojevrsno kormilarenje društvenom celinom. Ko učestvuje u tom kormilarenju društvom „zavisi od karaktera datog političkog sistema, ali i od njegove društvene podloge – socijalne strukture i političke kulture“²³. U našim uslovima, u ovo vreme turbulentnih dešavanja, veliki deo političke elite, pokazalo se u praksi, nesposobna je da shvati nove realnosti, gde smo grešili, koji put treba da odaberemo, sa kakvim potencijalima raspoložemo i koji su nam najvažniji državni i nacionalni ciljevi i prioriteti. Prodefilovala je armija netaalentovanih političara bez adekvatnog znanja, spremnosti, kreativnosti da, kao početni korak za izlazak iz sveopšte krize, uredi državu u kojoj će konačno profunkcionisati njene institucije sa demokratskim predznakom, a ne one koje su stvorene da služe u partijske svrhe ili još gore u interesu jednog čoveka, a toga je itekako bilo i ima ga. Svedoci smo situacije, što predstavlja pravi apsurd, da se kod nas izbori svode na to da se u ponudi nalaze isključivo unutarstranačke vođe. Izbori su samo proceduralnog karaktera. Oni su deo procesa legitimizacije partijskih vođa koji se pobedom na izborima izdižu stepenik iznad partijskog nivoa na nivo vođe političke zajednice. Vođa je esencijalna kategorija političkog života, a ne partije, parlament ili izbori.

(NE)KREATIVNOST IZAZIVA „POLITIKU STRAHA“ U JAVNOSTI

(Ne)kreativnost elita, o kojim smo napred govorili, imaju i negativne posledice na ponašanje javnosti. Uočljivo je kontinuirano opadanje sudelovanja birača na izborima, što je u direktnoj vezi za znatno

---

²³ Matić, P. (2004). Elite u Srbiji i njihov uticaj na demokratizaciju i političku modernizaciju, *Politička revija* 3., Beograd, s. 374

širim procesom ili kako bi to Dalton rekao „savremeni problemi političkih procesa nastaju između onih koji podržavaju i onih koji predvode sistem“²⁴. Nedostatak sudelovanja jasno govori o razočarenju i javnom nepoverenju u postojeći politički sistem. To se može povezati i sa parlamentarnom demokratijom koja je u praksi nesavršena i u načelu podložna određenim elitama i interesnim grupama. „Amerikanci s početka dvadeset i prvog veka žive u demokratiji koja slabi, u demokratiji u kojoj se sve manje može sudelovati i u građanskom svetu koji je sve više oligarhijski organizovan“²⁵. Većina građana ima malo toga reći u vezi sa načinima kojim se upravlja društvom, a politička oligarhija ima interese koji su, obično, protivrečni onome što predstavlja dobrobit za društvo. Vrlo često elite kao čin samoodbrane, nedostatak vere u vlastite institucije i autoriteta i kao opravdanje za političke probleme okrivljuju i javnost, a moglo bi se reći da javnim životom u zapadnim demokratskim društvima i društvima koji teže tome dominira „politika straha“. Poslednjih godina postalo je uobičajno da jedna grupa političara optužuje svoje protivnike upravo zbog provođenja takve politike, a za vreme izborne kampanje kandidati se međusobno optužuju za igranje na kartu straha, a tesna povezanost politike i straha dotad je već postala nespornom činjenicom.

Pojam „politika straha“ ukazuje da elite svesno manipulišu ljudskim strahovima da bi postigli svoje ciljeve. Oni strah smatraju važnim sredstvom da se njihova poruka čuje jasno i glasno. Strategije zastrašivanja ponekad deluju tako da podrivaju suparnike i da dobiju prećutni pristanak biračkog tela. „Politika straha“ nije samo manipulacija javnim mnjenjem. Ona postoji kao nezavisna snaga. Uprkos tome političke elite, javne ličnosti, delovi medija i oni koji provode kampanje direktno su odgovorni za korišćenje straha da bi postigli svoje ciljeve i namere. Strah je postao uobičajna moneta u javnom diskursu. „Postoje znakovi da se interes za politiku zapravo povećava, ali je jednostavno preusmeren u nekom drugom smeru od tradicionalne stranačke politike. Članstvo u grupama i udruženjima civilnog društva povećava se, a aktivisti svoju energiju usmeravaju prema novim društvenim pokretima usmerenim na određeni problem kao što su okolina, trgovinska politika i smanjene nuklearne naoružanja“²⁶.

Danas su strahovi u javnosti vrlo retko vezani za neki određen događaj. Politika straha odnosi se na život u celini, retko se odnosi na nešto konkretno, već izražava nejasan osećaj bespomoćnosti. U današnje vreme, strah nespunito prelazi s jednog problema na drugi bez ikakve potrebe za postojanjem uzročno-posledične ili logičke veze. Strahovi se, takođe, izražavaju i u obliku loših osobina pojedinih ličnosti. Zagovaračke grupe

---

²⁴ Dalton, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies* (Oxford: Oxford University Press)

²⁵ Skocpol, T. (2003). *Diminishing Democracy - From Membership to Management in American Civic Life* (Norman: University of Oklahoma Press)

²⁶ Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics* (Stanford: Stanford University Press)

često tvrde da javnost nije u dovoljnoj meri prestrašena i da bi još više trebala biti „svesna“ rizika s kojima se suočava. Mediji se međusobno utrkuju u promovisanju različitih scenarija straha, bilo da je reč o genetski modifikovanoj hrani, riziku koje predstavlja vakcina, sindromu ekonomske klase ili onima koji traže azil. Dominacija takvih priča u medijskom prostoru govori nam da se društvo oseća nelagodnim. Ono više nije u stanju raspravljati o nekom problemu bez korišćenja diskursa panike.

Analitičari „politiku straha“ uglavnom smatraju izolovanim trendom i zbog toga previdaju činjenicu kako je ona neizbežna posledica dominantnog osećaja iscrpljenosti politike. Fatalistički stavovi postoje zajedno sa teskobom zbog budućnosti, koja zauzvrat stvara nelagodnost u javnosti, jer se ona ne može nositi sa životnom neizvesnošću. Razdvojenoj eliti nedostaje osećaj kohezije, svrsihodnosti i kreativnosti. Ona je često prožeta osećajem dezorijentacije i povlačenja zato jer je suočena s vlastitom zbunjenošću. S vremena na vreme, u javnost dolaze i njeni vlastiti unutrašnji strahovi. Te strahove političke elite, iako su na vlasti, pokušavaju prevazići organizovanjem mitinga podrške i lepljenjem plakata sa značajnim „kreativnim“ izjavama vođa. Najkreativniji vid aktivnosti tih elita je stalna rekonstrukcija vlasti što postaje predmet zamajavanja javnosti u odnosu na ono što bi vlast trebala, a i obećala je, da uradi.

Kreativni izum političkih elita, u današnjim uslovima razvijene tehnologije, je pokušaj zavaravanja javnosti tzv. botovanjem, preko društvenih mreža. Botovi su armija koja svojim komentarima na društvenim mrežama zavaravaju javnost sistemskom manipulacijom, jer im je naređeno da svojim komentarima stvore utisak da je ceo svet opredeljen i da podržava njihovo mišljenje, koje ustvari nije lično, nego ciljano. Taj fenomen koriste sve stranke i raspostranjen je u cilju promovisanja političkih ideja i stranačkih ličnosti. Stranke uveliko koriste taj vid propagande, dobro je oranizovan i važan je instrument u kampanjama, treba da promoviše, uništi ili ismeje određenu ideju, ličnost, sa utiskom da je u pitanju mišljenje običnog građanina. Pojedine stranke imaju čitave „bot divizije“. Botovi su dobro plaćeni i organizovani ili im je nešto obećano za to što pišu na društvenim mrežama iako ni oni ne veruju u to što pišu. Poznato je da u politici uvek ima doze populizma, ali politika se ne može zasnivati samo na lažima, što botovanje i jeste.

Verovatno zbog tog nelagodnog osećaja, straha, sve češće se među građanima mogu čuti izjave poput „ne verujem političarima“ ili „ne verujem u ono što kažu“ što jednostavno ukazuje na povlačenje iz javnog života. U tim izjavama oseća se duboki osećaj fatalizma koji sugeriše kako je politika besmislena delatnost. U prethodnom razdoblju ljudi su na političare kojima nisu verovali reagovali tako da su ih se nastojali rešiti ili u određenim situacijama su pokušavali promeniti sistem. Danas građani ne reaguju na takav način već se nastoje udaljiti i distancirati od javnog života i javne politike. Sve manje i manje ljudi izlazi na izbore, a još ih je manje zainteresovano za priključivanje aktivnostima neke stranke. Jedna od najuznemiravajućih manifestacija takvog procesa neangažovanja u politici je činjenica da mlađa populacija još manje glasa nego što to čini starija.

Gould je još 1994. godine, u dokumentu pod nazivom „Borba protiv faktora straha“, zapazio da je moderno biračko telo nesigurno, neizvesno i nelagodno. Ono „se više boji toga da će se stvari okrenuti nagore nego što se nada da će se stvari popraviti“²⁷. „Politika straha“ prožima duboki osećaj bespomoćnosti, osećaj smanjene mogućnosti delovanja koja ljude nagoni da postanu pasivni subjekti koji ne mogu činiti ništa drugo osim žaliti se i bojati se. Međutim, „politika straha“ ne bi bila toliko uspešna da se u tolikoj meri ne podudara sa današnjom kulturnom klimom.

ZAKLJUČAK

U današnjim uslovima kad su promene stalna i neprividiva pojava i kad je konkurencija u svim oblastima, pa i u politici, velika za uspeh je neophodno biti kreativan. Bez sumnje, na značajan uspeh mogu računati samo oni koji se osim uobičajnim konvergentnim, mogu pohvaliti i kreativnim, divergentnim načinom razmišljanja i zaključivanja. Kreativno razmišljanje omogućava uočavanje, doživljavanje i kombinovanje stvari i pojava na nov, svež i neuobičajan način koji za posledicu ima bogatu produkciju novih, jedinstvenih i drugačijih ideja i dela. Kreativan čovek spremno reaguje i stupa u akciju, bez obzira radi li se o podsticaju okoline ili iz spektra vlastitih ideja, jer je siguran u sebe i svestan svojih vrednosti. Karakteriše ga spremnost na rizik i odsutnost straha od grešaka i neuspeha.

Vrlo često, i na našim prostorima, političke elite i vođe zaboravljaju ili ignorišu pozitivnu stranu bavljenja politikom kao umešnosti vladanja i odgovorno vođenje javnih poslova. Konstruišu ideje i ideologiju, bez kreativnosti, kao legitimno sredstvo osvajanja ili očuvanja političke moći, shvatajući je kao tehniku moći. Političke elite zaboravljaju da u uređenim društvima, sa dužom demokratskom tradicijom i svesnom javnošću, postoji i politička odgovornost. Nažalost, u današnjim uslovima političke elite svojom nekreativnošću kod javnosti izazivaju strah sa svim posledicama koji on može da izazove.

(NO) CREATIVITY OF POLITICAL ELITE AND RELEASE

Professor Luka Todorović PhD

Abstract: The policy is acting as a process of a multitude of individual and collective human activities with different characteristics and shapes that are in a causal relationship. The aim of these actions, which are conscious, organized, spontaneous, rational and irrational, is the realization of certain political interests. In order to achieve the interests it is necessary that the political elite be creative, and it implies interdependence with an array of skills and qualities without which the political orientation and the successful functioning of almost unimaginable. Besides being a creative person productive and original meaning to seek new opportunities, opportunities and solutions where others do not seek, creative man is curious, intellectually playful, open to new experiences and tolerant and adaptable to new and different in their own and others opinion, the procedures and production. But the fact is

---

²⁷ Heartfield, J. (2002). *The 'Death of The Subject' Explained* (Sheffield: Sheffield Hallam University Press)

that between the idea and its realization there is a gap that very few ideas successfully crossed. The abyss is full of creative barriers that can be maintained in several major: aversion to the ideas of others; fear of mistakes; bureaucracy; limited resources and too narrow specialization. (No) creativity elite has a negative impact on public behavior. The term "politics of fear" suggests that elite consciously manipulate human fears to achieve their goals. They fear considered important means to get their message heard loud and clear. Strategy of intimidation sometimes act to undermine opponents and to gain the tacit consent of the electorate. "The politics of fear" is not only the manipulation of public opinion, it exists as an independent force.

Keywords: *creativity, political elites, leaders, politics, fear*

LITERATURA

1. Arent, H. (1994). *Istina i laž u politici*, Filip Višnjić, Beograd
2. Cottam, M. Dietz-Uhler, B., Mastors E., Preston, T. (2004). *Introduction to Political Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
3. Cropley, A & Cropley, D (2011). *Creativity and Lawbreaking*, Creativity Research Journal Volume 23, Issue 4
4. Čupić, Č. (1990). *Politika i zlo*, Univerzitetaska riječ, Nikšić
5. Dalton, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies* (Oxford: Oxford University Press)
6. Debord, G. (1987). *La Société du spectacle*, Champ Libre, Paris
7. Fukujama, F. (2002). *Kraj istorije i poslednji čovek*. Podgorica: CID
8. Gino, F. and Ariely, D. (2011). *The Dark Side of Creativity: Original Thinkers Can Be More Dishonest*, Harvard Business School NOM Unit Working Paper No. 11-064
9. Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics* (Stanford: Stanford University Press)
10. Glad, B. (2002). *Political Leadership: Some Methodological Considerations*. In Valenty, O. L., Feldman, O. Political Leadership for the New Century – Personality and Behavior among American Leaders. Greenwood Publishing Group, Inc
11. Heywood, Andrew (2004). *Politika*, Prevod sa engleskog Jovan Jovanović, Clio, Beograd
12. Heartfield, J. (2002). *The 'Death of The Subject' Explained* (Sheffield: Sheffield Hallam University Press)
13. Houghton, D. P. (2008). *Political Psychology Situations, Individuals, and Cases*. New York – London: Routledge, Taylor & Francis group
14. Matić, P. (2004). *Elite u Srbiji i njihov uticaj na demokratizaciju i političku modernizaciju*, Politička revija 3., Beograd
15. Mayer, J. and Mussweiler, T. (2011). *Suspicious spirits, flexible minds: When distrust enhances creativity*, Journal of Personality and Social Psychology, Vol 101(6)
16. Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society* (London: Hutchinson Radius)
17. Nisbet, R. (1999). *Konzervativizam: San i stvarnost*, Cid, Podgorica
18. Silvia, P. et al., (2011). *Cantankerous creativity: Honesty–Humility, Agreeableness, and the HEXACO structure of creative achievement*, *Personality and Individual Differences*, Volume 51, Issue 5.
19. Simonton, D (2009). *Varieties of (Scientific) Creativity A Hierarchical Model of Domain-Specific Disposition, Development, and Achievement*, Department of Psychology, 1 Shields Avenue, University of California, Davis

20. Skocpol, T. (2003). *Diminishing Democracy - From Membership to Management in American Civic Life* (Norman: University of Oklahoma Press)
21. Todorović, M.,(2012). *Psihologija u prostoru umetničkog stvaralaštva*, Čigoja, Beograd
22. Touraine, A. (2003). 'Meaningless Polities', *Constellations*, vol. 10, no. 3.
23. Walczyk, J. et al. (2008). The Creativity of Lying: Divergent Thinking and Ideational Correlates of the Resolution of Social Dilemmas, *Creativity Research Journal* Volume 20, Issue 3.